

**MEDENİYETLER ÇATIŞMASI MI, DOĞU-BATI ÇATIŞMASI MI?:
S. P. HUNTINGTON VE BAYKAN SEZER KARŞILAŞTIRMASINA DAİR BİR
DENEME**

Published in TYB Akademi, 3/9, September 2013, p. 119-136.

Fahri ÇAKI¹

ÖZET

Medeniyetler arası çatışmalar (MAÇ) 1990'lı ve 2000'li yılların sosyal ve politik tartışmalarında öne çıkan bir konudur. S.P. Huntington'un konuya ilişkin yazıları bu süreçte ciddi bir katalizör rolü oynamıştır. Huntington, toplumlararası çatışmaların artık ekonomik ve ideolojik farklılıklar temelinde değil, kültürel farklılıklar temelinde gelişeceğini ve bu bağlamda en ciddi çatışmaların Batı medeniyeti ile İslam ve Çin medeniyetleri arasında cereyan edeceğini ileri sürerek Batılı devletler için siyasal bir program sunmuştur. Öte yandan 1970'li yıllardan beri konuyu tartışan Türk sosyologu Baykan Sezer de Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki ayrışmaları ve çatışmaları çalışmalarının odak noktası kılmış ve Türk ve Doğu toplumlarının Batılılaşma/Batıcılışma politikaları karşısında eleştirel bir tutum almıştır. Görünüş itibariyle her iki düşünür de benzer bir entelektüel ve siyasal pozisyon almaktadırlar. Ancak MAÇ yaklaşımları daha yakından incelendiğinde bu iki düşünürün birbirleriyle ne kadar benzer ya da farklı olduklarını tartışmak bu makalenin temel amacı olacaktır. Makale, görünüşteki benzerliğe rağmen Huntington ve Sezer'in MAÇ yaklaşımlarının birbirinden radikal şekilde ayrıştığını ve Sezerin yaklaşımının daha gerçekçi ve hümanist bir karakter taşıdığını ileri sürecektir.

Anahtar kelimeler: Medeniyetler arası çatışmalar, Doğu ve Batı, kültürel farklılaşmalar, küresel siyaset

ABSTRACT

Inter civilizational conflicts is one of the mostly discussed topics in social and political debates during 1990's and 2000's. Huntington's writings on this topic have played a catalyzing role for the development of the discussions. He proposed a political action program for Western states by asserting that conflicts among societies are no longer based on economical and ideological differences but on cultural differences and that the most serious confrontations in world politics will take place between the Western civilization and Islamic/Chinese (Confucian) civilizations.

---

¹ Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

On the other hand, since 1970's, a Turkish sociologist, Baykan Sezer, has been focusing on East-West differentiation and conflicts in his works while at the same time taking a critical attitude against politics of Westernization applied in Turkish and Eastern societies. In appearance, both of the scholars reveal a similar intellectual and political position. Thus, by looking at them more closely, this paper aims to determine whether this seemingly similar position is real or misleading. Contrary to how they appear, the paper will argue that Huntington's and Sezer's approaches on inter civilizational conflicts are radically different from each other and that Sezer's approach is relatively more realistic and humanistic in nature.

Key words: Inter civilizational conflicts, East and West, cultural differentiations, global politics.

1. Giriş

Sosyoloji toplumsal ilişkileri olduğu kadar toplumlar arası ilişkileri de inceleyen bir bilimdir. Her ne kadar toplum-içi ilişkilere yoğunlaşmış gibi görünse de sosyolojinin doğduğu ilk dönemden beri aslında toplumlar arası ilişkilere ve karşılaştırmalara dayalı olarak geliştiği göz ardı edilmez. Comte, Spencer, Durkheim, Weber ve hatta Marx mütemadiyen Batı toplumlarının Batı-dışı toplumlarla ilişkileri ve farklılıkları bağlamında sosyolojik düşüncelerini geliştirmişlerdir. Bu eğilim çağdaş sosyal teori literatüründe de varlığını sürdürmektedir. S. Huntington'un meşhur "medeniyetler çatışması" (the clash of civilizations) tezi bu eğilimin sadece en çok ses getiren örneklerinden birisi olması bakımından değil, aynı zamanda Batılı sosyal teori geleneğinin ağzından baklayı çıkardığı bir itiraf olması bakımından da büyük önem taşımaktadır. Bu tez, bir bakıma önceki Batılı kuramların ve savların birçoğunu sıfırlayan ve ezber bozan bir karakter taşımaktadır. Huntington'un tezi, çok kaba hatlarıyla, çağımızda toplumlar arası çatışmalarda ana belirleyici unsurun artık ideolojik veya ekonomik değil, kültürel bir karakter kazandığını, Batı medeniyeti ile Batı-dışı medeniyetler arasında kültürel farklılıklardan kaynaklanan çıkar çatışmaları bulunduğunu, özellikle İslam ve Çin medeniyetlerinin Batının en büyük tehditleri olduğunu ileri sürmektedir. Huntington, söz konusu tezini önce 1993 yılında *Foreign Affairs* dergisinde bir makale olarak yayınlamış, daha sonra bu makalesini kitaplaştırmıştır. Makale yayınlanır yayınlanmaz lehte ve aleyhte yüzlerce eleştiri toplamış ve büyük bir popülerlik kazanmıştır²; 11 Eylül Vakası da tezin tuzu-biberi olmuştur³.

Batı ile Batı-dışı (özellikle Doğulu) toplumlar arasındaki çatışma fikrinin daha farklı bir kavramsallaştırma ve üslupla Türk sosyologu Baykan Sezer tarafından Huntington'dan en az

---

² Medeniyetler Çatışması tezine yönelik tepkilerin derlendiği Türkçe bir eser için bkz. Yılmaz, 2005.

³ 11 Eylül Vakası çağrışımları nedeniyle sadece Huntington'a değil, Türkiye'de Baykan Sezer'e de ilgiyi arttırmıştır.

yirmi yıl önce ısrarla ve mütemadiyen dile getirildiğini ileri süren bu deneme, Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezini Baykan Sezer'in "Doğu-Batı çatışması" teziyle karşılaştırmayı deneyecek ve bu iki tezin kesiştiği ve ayrıştığı noktaları belirlemeye çalışacaktır. Huntington ve Sezer belli farklılıkları olsa da aynı şeyleri mi dillendirmektedirler? Her ikisinin de Batı ile Batı-dışı toplumlar arasında bir çatışmadan söz ettikleri apaçık ama bu çatışmayı dayandırdıkları kavramsal ve kuramsal temeller, çatışmanın zamansal ve mekânsal karakterleri, çatışmanın temel aktörleri ve çatışmanın geleceği hakkında Huntington ve Sezer ne kadar birbirlerine yakın veya uzaktırlar? Diğer bir deyişle, ilk bakışta ciddi bir benzerlik çağrıştıran "medeniyetler çatışması" tezi ile "Doğu-Batı çatışması" tezi birbirinden habersiz(?) iki bilim insanının keşfettikleri ortak bir gerçeğe işaret eden, tesadüfen birbiriyle uyumlu iki ayrı tez midir yoksa bu iki tezi birbiriyle karıştırmak büyük bir hata mı olur? Bu makale, adı geçen iki yazarın konuyla ilgili eserlerini tarayarak bu soruları yanıtlamaya çalışacaktır.

2. Kuramsal kaynaklar:

Huntington'un, tezini oluştururken medeniyet üzerine yazılmış tüm temel eserleri incelediğinde kuşku yok. Nitekin Huntington kitaplaşmış çalışmasının (2005:324) 2. Bölümüne ait notlar kısmında medeniyetlerin doğası ve dinamiklerine ilişkin analizlerinde yararlandığı uzun bir literatür listesi sunmaktadır. Bu listenin temelde sosyologlar ve tarihçilerin eserlerinden oluştuğu görülmektedir. Ama en çok yararlandığı kişilerin Arnold Toynbee ve Ferdinand Brudel olduğu anlaşılmaktadır.

Baykan Sezer de bu iki yazara zaman zaman atıfta bulunur. Ama onun kuramsal çatışını oluşturmada en çok yararlandığı kişi bir başkasıdır. Türk sosyolojisi "bir parçasını oluşturduğu Türk düşüncesinin özellikleri ile koşullanacaktır" diyen (1989; 10) ve yerli bakış açılı kuramların geliştirilmesini gerekli gören Sezer, bu süreçte temel kaynakların *doğu düşüncesi, siyasetnameler ve tarihçiler* olduğunu düşünse de (1979b; 124-5 ve 1989; 16) kuramsal düzlemde aslında en çok Gordon Childe (1974)'in yaklaşımlarından yararlanır. Bir anlamda, Sezer'in geliştirdiği açıklamaların önemli bir kısmı Childe'in kavramsallaştırdığı tarih-öncesi iki uygarlığın (Doğu-Batı) temel niteliklerine ilişkin saptamalarına dayanır. Sezer, çalışmalarının bu boyutunu açıkça ifade eder ve şöyle gerekçelendirir: "(Türk toplumu ve tarihinin) sorunlarını temel ve kaynaklarından tanımak ve bazı ana kavramlar üzerinde anlaşabilmek için... Tarih öncesine yer vermekte büyük yarar gördük... Ve bu konuda Gordon Childe'ı ve *Tarihte Neler Oldu*'yu hiç duraksamadan seçtik" (Sezer 2000; 82-3). Sezer'in bu seçiminin arkasında "Childe'da Doğu-Batı ayrımı, Doğu-Batı ilişkileri üzerindeki saptamaları, *hiçbir duraksamaya yer vermeyecek biçimde kesin ve açıktır*" (Sezer 2000; 87 italikler eklenmiştir) inancı yatar. Sezer, konuya ilişkin çözümlemelerinde ayrıca, Wilhelm Barthold (1975), W. Heyd, (1975), ve A. Howe Lybyer'in (1987) çalışmalarından da eleştirel bir düzeyde yararlanır.

Çalışmaları süresince her iki yazarın da derin ve kuyumcu inceliğiyle araştırmalar yaptıklarında kuşku yok. Ancak aşağıdaki satırlarda görüleceği üzere, beslendikleri kuramsal kaynaklar ve pozisyonlar itibarıyla Huntington'un daha çok işlevselci-

modernist-oryantalist çizgide ilerlerken, Baykan Sezerin daha tarih temelli ve eleştirel bir çizgi izlediği söylenebilir.

3. Medeniyet ve Kültür Tanımlamaları

Medeniyet ve kültür kavramları Huntington'un tezinin ana gövdesini oluşturmaktadır. Bu iki kavram onun analizinde iç içe geçmiştir. Nitekim, Huntington medeniyeti “kültürel bir öz” olarak görür (1993: 23). Ona göre, toplum içinde farklı kültürel öbekler (köyler, kentler, bölgeler) bulunabilir ama buna rağmen ortak bir kültürel özü paylaşırlar. Bu yüzden Güney İtalya, Kuzey İtalya'dan farklı kültürel özellikleri olsa da genel olarak örneğin bir Alman kültürünün değil İtalyan kültürünün parçasıdır. Farklı toplumları birbirinden ayırt eden unsur ise medeniyettir. Kültürde olduğu gibi medeniyette de farklı kültürel öbekler bulunabilir ama belli toplumlar ortak bir medeniyeti paylaşırlar. Dolayısıyla, İtalyan ve Alman kültürleri birbirlerine göre farklılaşsalar da diğer bölgelerdeki toplumlara, örneğin Arap ve Çin toplumlarına göre ortak bir kültürel yapıya sahiptirler ve işte bu ortak kültürel yapı onların paylaştıkları Batı medeniyetidir. O halde Huntington'a göre, “bir medeniyet, halkların en yüksek kültürel gruplaşması ve insanları diğer türlerden ayıran halkların sahip oldukları en geniş kültürel öz seviyesidir” (1993: 24). Medeniyetin doğasını tartışan Huntington'a göre “hem kültür hem de medeniyet ‘belirli bir toplumda birbirlerini izleyen kuşakların birinci derecede önem atfettiği değerler, normlar, kurumlar ve düşünce biçimlerini içerir” (Huntington 2005:86) Denilebilir ki Huntington medeniyeti insanların ait olduklarını düşündükleri kimlik unsurlarının en üst seviyesi olarak algılamaktadır.

Rubenstein ve Crocker'in (1994: 113) tespit ettikleri üzere Huntington'un toplumlar arası ilişkiler bağlamında kültürel determinist bir kuramsal tutum sergilediği söylenebilir. Medeniyet ve din ilişkisi üzerine değerlendirmeleri Huntington'un bu tutumunu daha net sergilemektedir. Nitekim Huntington dini, “medeniyetlerin temel tanımlayıcı özelliği” olarak görür, Christopher Dawson'un “büyük dinler büyük medeniyetlerin dayandığı temellerdir” görüşüne katılır. Huntington ayrıca Weber'in beş “dünya dininden” dördünün -Hıristiyanlık, İslam, Hinduizm ve Konfüçyüsçülük- belli başlı medeniyetlerle birlikte anıldığına dikkat çeker beşinci dünya dini olan Budizm'in farklılığını vurgular⁴ (Huntington, 2005: 90-91). Huntington, Batı ile Batı-dışı toplumları ayırt eden önemli bir husus olarak “bütün ideolojilerin Batı medeniyetinin ürünleri olduğunu ... buna karşılık bütün dinlerin ise Batı-dışı medeniyetler tarafından üretildiklerini” özellikle vurgular (Huntington 2005:95).

Huntington, bugün dünya siyasetinde etkili olabilecek 7-8 medeniyeti tasvir ederken de dini bölümlenmeleri dikkate alır. Örneğin, Latin Amerika'yı, Batı medeniyetinden ayırıştırmasında Latin Amerika'nın otoriteryan bir siyasal kültürün yanı sıra yerli halkların dini gelenekleriyle kaynaşmış bir Katolisizmin mevcudiyetini de göz önünde bulundurur.

---

⁴ Budizm, ona göre, doğduğu toplumun sınırları dışına çıkmış olmasına rağmen gittiği yerlerde yerli kültür içinde asimile olmuş ya da bastırılmış olduğundan dolayı önemli bir medeniyetin temelini oluşturamamıştır.

Birbirinden çok farklı sosyal, ekonomik, kültürel ve tarihsel geçmişlere sahip olmasına rağmen Müslüman toplumları “İslam medeniyeti” çerçevesinde değerlendirirken de Huntington dinin belirleyiciliğini kabul eder (Huntington, 2005: 90-91).

Ancak medeniyet ve kültür kavramlarının Baykan Sezer’in düşünce yapısında Huntington’da olduğu gibi toplum-üstü ve tarih-üstü bir yeri yoktur. Sezer, elbette medeniyet ve kültür kavramlarının farklı kullanım biçim ve amaçlarına çok iyi vakıftır ve sıklıkla kendisi de bunları kullanır. Ancak o, bu kavramları toplumun yaratımları olarak görür. Baykan Sezer, Huntington’un aksine, kültürel determinist bir eğilime sahip olmadığı için bu iki kavrama net tanımlar getirme çabası içine girmez. Sezer, bunun yerine Doğu ve Batı kavramlarını düşün yapısının merkezine oturtur. Elbette Huntington da Batı kavramını kullanır ama ona göre Dünyanın Doğu ve Batı ya da Kuzey ve Güney diye bölümlenmeleri uygun değildir, “Batı ve diğerleri” en uygun bölümlenmedir. Çünkü ona göre, Batı ve diğerleri kavramı medeniyetin çoğul karakterine izin verir (Huntington, 2005:80). Huntington’a benzer olarak Sezer de “Kuzey-Güney” sınıflamasına karşıdır çünkü bu tür bir sınıflama ekonomik gelişmişliği esas alır ve toplumlar arası ilişkileri belirleyen asıl unsuru yani Doğu-Batı çatışmasını göz ardı eder.

Medeniyet, Sezere göre iki şekilde toplumsal yaratımın tezahürleri olarak ortaya çıkar. İlki, toplumun doğa ile kurduğu ilişkilidir. Sezer bunu şöyle dile getirir: “İnsanların tarih içinde giriştikleri ilk ve en basit ilişkiler, doğayla sürdürdükleri ilişkiler olmuştur. İnsanın bu ilişkileri kendi lehine düzenleyebilmesi ve bu ilişkiler üzerinde belli bir egemenlik kurabilmesi uygarlıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. İnsanların değişik koşullar altında bu ilişkileri düzenleme ve bu ilişkiler üzerinde egemenlik kurma biçimlerine göre değişik nitelikte uygarlıklar kurmaları da söz konusu olmuştur” (Sezer, 2000:124). İkinci olarak toplumların birbirleriyle kurduğu ilişkiler medeniyetleri yaratır. Bu tür ilişkiler ve medeniyetler Yakın Doğu’da yerleşik tarım uygarlıklarının ortaya çıkmasından sonra başlamıştır. Bu gelişmeden sonra, “insanların doğa ve dünya üzerindeki egemenlikleri toplumların kendi aralarındaki ilişkilere göre biçimlenmeye başlamıştır” (Sezer, 2000: 124).

Baykan Sezer dinin medeniyetler içindeki yeri ve önemini teslim eder ama Huntington’dan ayrı olarak dinin belirleyiciliğine katılmaz. Sezer, dinin algılanma, yorumlanma ve uygulanma tarzlarının toplumların yaşam koşulları ve birbirleriyle ilişkileri çerçevesinde tezahür ettiğini düşünür ve “toplumların kendilerini tanıma ve tanıtmaya aracı” olduğunu ileri sürer (Sezer, 1991:212) . İslamiyet, ona göre, Doğu’da ideolojik birliği sağlayan bir rol üstlenmiştir. Zaten din “gerçek anlamını ancak kendisine bağlı ‘cemaat’la bulabilmektedir... Din, toplumu ilgilendiren olayların yorumudur ve dolayısıyla konusu siyaset alanına girmektedir” (Sezer 1991:114). Örneğin, Türklerin ve Farsların (Turan ve İran) İslamiyetle ilişkileri onların Yakın Doğu siyasetindeki rollerinden ayrı düşünülemez. Doğu medeniyetinde toplumsal sorunların çözümünde devlet anahtar rolü oynadığı için din ve devlet hep birlikte düşünülen unsurlardır (Sezer, 2000:151-55).

Medeniyete yaklaşımları bir bütün olarak ele alındığında denilebilir ki Huntington özcü (essentialist) bir kültür ve medeniyet anlayışına sahipken Baykan Sezer maddi koşullara ve egemenlik ilişkilerine dayalı bir medeniyet anlayışı sergilemektedir. Bu farklılık, iki düşünürü ortak bir sorunu benzer kavramlar çerçevesinde ele alsalar da birbirinden ayıran en önemli husustur çünkü onları farklı çıkarsamalara ve önerilere götürür.

4. Medeniyetler/Doğu-Batı Çatışmasının Zamansal Sınırları

Huntington medeniyetin bir tekil bir de çoğul anlamı olduğunu kabul eder. Tekil anlamda “medeni toplum yerleşmiş, kentli ve okur-yazar bir toplumdur. Medeni olmak iyi, medeni olmamak ise kötü bir şeydir” (Huntington 2005:) Ancak Huntington’un tartışma konusu yaptığı medeniyet çoğul anlamdaki medeniyettir. Ona göre “medeniyetler dinamikler, gelişirler ve ölürler, bölünürler ve kaynaşır, yok olurlar ve zaman kumsalına gömülürler” (Huntington 1993: 24).

Huntington’a göre, medeniyetler her ne kadar tarih içinde farklı ömürlere ve rollere sahip olsalar da insanlığın gelişimi ancak medeniyetler üzerinden izlenebilir. Nitekim, “insanlık tarihi medeniyetlerin tarihidir. İnsanlığın gelişimini başka terimlerle düşünmek mümkün değildir” (Huntington 2005:85). Bununla beraber, tarih boyunca Dünya siyasetine yön veren farklı çatışma türleri (sınıfsal, ekonomik, ideolojik vb.) olsa da çağımızda toplumlararası ilişkilerde belirleyici faktör medeniyetler çatışması olacaktır. Dolayısıyla Huntington düşüncesinde medeniyet farklılıkları evrensel ve tüm zamanlar için önemli bir gelişim dinamiği olmakla beraber medeniyetler çatışması nispeten yeni ve çağdaş bir olgudur.

Baykan Sezer’e göre ise Doğu ve Batı arasındaki çatışma yeni bir olgu değildir, aksine tarihe yön veren temel dinamiktir. Bu dinamik, tarih öncesi dönemlerde başlamış ve bugün de devam etmektedir. Diğer bir deyişle, medeniyetler çatışmasını toplumlar arası çatışmaların kazandığı çağdaş form olarak gören Huntington’dan farklı olarak Baykan Sezer’in, Doğu-Batı çatışmasını tarihin her döneminde dominant faktör olarak gördüğü söylenebilir. Baykan Sezer, tarih-öncesi dönemlerde Doğu ve Batı ayırımını belirleyen etkenlerin tarih-öncesinde kalmayıp tüm tarih boyunca (ve tabii günümüzde de) bu iki kutup arasındaki ilişkileri yönlendirmeye ve biçimlendirmeye devam ettiği temel inancını taşımaktadır. Sezer, Batı sosyolojisinde yaygın bir eğilim olarak görülen *toplumların gelişimlerini de sorunlarını da toplumun kendi iç-dinamikleriyle açıklama* eğilimine şiddetle karşı çıkar. Ona göre, “tüm açıklamaları bünyesinde taşıyan soyut ve mutlak bir toplum kavramı” terk edilmelidir (Sezer, 1998:31) çünkü gelişim süreçleri de sorunlar da toplumlar arası ilişkilerden (Doğu-Batı ilişkilerinden) bağımsız düşünülemez. “Toplumlar arası ilişkiler tarihe yön veren temeli oluştur[duğu]” gibi “uygarlığın gelişmesinin temelinde [de] Doğu-Batı çatışması [vardır]” (Sezer, 1998:37) .

Medeniyetlerin birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu kabul etse de Huntington, ulaşım araçlarının yetersizliği, ulaşımın ve ticari ilişkilerin sınırlı olması nedenleriyle M.S 1500 yılına kadar medeniyetler arası ilişkilerin çok sınırlı kaldığını düşünür. Ancak bu yüzyıldan sonra “medeniyetler arası ilişkiler dört yüz yıl boyunca Batı medeniyetinin diğer toplumları boyunduruğu altına alması biçiminde gelişmiştir” (Huntington, 2005:91) Bir başka deyişle,

Batı medeniyetinin açılımları ve teknolojik buluşları sadece Batı'ya güç kazandırmamış aynı zamanda toplumlar arası ilişkileri de kolaylaştırmış ve hızlandırmış, insanlık tarihinin son 500 yılını daha fazla ilişkiye açmıştır. Bununla beraber, Batı egemenliği, önce tek egemenli bir dünya, sonra üçlü bir dünya, günümüzde ise çok kültürlü ve çok merkezli bir dünya yaratmıştır ki bu yeni Dünyada Batı hala çok güçlü olsa da başka bölgesel güçlerin gelişimine engel olamamaktadır (Huntington 2005: 94-95).

Huntington'un aksine Baykan Sezer, toplumlar (medeniyetler) arası ilişkilerin her zaman etkin güç olduğunu savunduğu gibi bu ilişkilerde Doğu'nun belirleyici olduğunu da düşünmektedir. Ona göre, Batı'nın gelişimi ve tarihte rol alması da ancak Doğu ile kurduğu ilişkiler sayesinde mümkün olmuştur. Doğu her zaman refah ve zenginlik kaynağı olarak Batının iştahını kabartmıştır. Batı kendi sorunlarını kendi içinde çözemeyip sömürgecilikten medet ummuştur ve "son döneme kadar... tarihte merkez olmamış, Doğu'nun ürettiği zenginlikle biçimlenmek durumunda kalmıştır" (Sezer, 1991c:46). Doğu, kendi sorunlarına çözümler bulduğu gibi kurduğu ticari ilişkiler yoluyla Batıya da bu çözümler içinde yer vermiş ve onun tarihte aktif rol almasına yol açmıştır. "Batının da Doğunun da kendi kimlik ve özelliklerini kazanması [bu] karşılıklı ilişkiler içinde mümkün olmuştur. Doğu, gelişmenin dışında olmadığı gibi uygarlık da Batının bir başına ve kendi iç ilişki ve çelişkileri sonucu değil, Doğu-Batı çatışmasının ürünü olmuştur" diyen Sezer'e (1998: 37) göre, "ilişkiyi başlatan ve biçimlendiren Doğu toplumlarıdır" (Sezer v.d., 1999:36). Ancak bu ilişki 19. ve 20. Yüzyıllarda Batı'nın tüm dünyayı (Doğu toplumları da dahil) sömürgeleştirmesi ve dünya egemenliğini ele geçirmesiyle Batı denetimi altına girmiştir⁵.

5. Medeniyetler/Doğu-Batı Çatışmasının "Mekânsal" Sınırları

"Medeniyetler net sınırlara sahip olmadıkları gibi başlangıç ve bitişleri de kesin değildir. Halklar, kimliklerini yeniden tanımlayabilirler ve tanımlarlar da; sonuç olarak, medeniyetlerin şekil ve kompozisyonları zaman içinde değişir" görüşünü dile getirirse de Huntington (2005: 87), aslında medeniyetlere coğrafi sınırlar çizmektedir. Huntington, günümüz medeniyetlerini birbirinden ayıran fay hatları olduğunu savunur ve bu fay hatlarına ilişkin haritalar kullanır.

Medeniyetin çoğul anlamında Huntington, bugün yeryüzünde yaşayan *Sinik (Çin), Japon, Hindu, İslam* (Arap, Türki, Farsî ve Malaya gibi farklı kültürler ve alt medeniyetler), *Ortodoks* (Rusya merkezli), *Batı, Latin Amerika* ve "muhtemelen" *Afrika* olmak üzere 7 ya da 8 medeniyet bulunduğunu ileri sürer (Huntington 2005: 88-90). Bu medeniyetler içinde Huntington en geniş betimlemelerini Batı medeniyeti, İslam medeniyeti ve Sinik medeniyetine ayırır.

Tarihsel olarak Batı, Avrupa ile sınırlı olsa da bugün itibarıyla "Batı; Avrupa, Kuzey Amerika, bunlara ek olarak da Avrupalıların yerleştiği Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeleri içermektedir" (Huntington 2005:90). İslam medeniyetine ilişkin olarak da Huntington

---

⁵ Dünya egemenliğinin Batı eline geçmesi ilk kez gerçekleşmemektedir. Daha önce Roma İmparatorluğu da aynı başarıyı göstermişti.

uzun tarihi ve coğrafi betimlemeler yapar ve “İslam[in] kanlı sınırlara sahip” olduğuna vurgular (Huntington, 1993: 35).

Buna karşılık Baykan Sezer, Doğu ve Batı’ya coğrafi sınırlamalar ve tanımlar getirmekten özenle kaçınır çünkü Doğu ve Batı arasındaki egemenlik mücadeleleri sonucunda bu sınırlar sürekli değişim geçirmiştir. Konuya coğrafi sınırlarla yaklaşmak yerine Sezer, Doğu’da ve Batı’da toprağın üretimsel özelliklerine odaklanır bu özelliklerin yarattığı sosyal, siyasal ve kültürel etkiler çerçevesinde Doğu ve Batı ayrışmasını tartışır.

Sezer’e göre toplumlar, Doğu-Batı çatışmasına dâhil olan toplumlar ile bu çatışmaya dâhil olamamış tarih-dışı toplumlar olarak sınıflandırılabilir. Tarih-dışı toplumlar (Amerika’daki yerli uygarlıklar, Afrika’nın büyük bir bölümü, Avustralya yerlileri vb.) Avrupalıların kendilerini sömürgeleştirdiği döneme kadar Batı ile herhangi bir ilişkileri olmadığı için Batı’nın yıkıcı, tahrip edici etkilerine karşı herhangi bir bağımsızlık geliştirememişler ve Batı etkisine karşı direnç gösteremeyip yok olmuşlar ya da Batı’nın kurduğu ilişkiler ağına teslim olmuşlardır. Ancak Doğu (Asya) toplumlarının durumu bundan çok farklıdır.

Sezer’e göre Doğu-Batı ayrışması tarih-öncesi dönemlerde başlamış ve varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Tarih-öncesi dönemlerde –ki insanlık tarihinin büyük kısmını kapsar – Doğu ve Batı’da toprağın gösterdiği farklı nitelikler bu iki kutba farklı örgütlenme yapıları (medeniyet özellikleri) kazandırmıştır. Batıdaki (Avrupa’daki) toprakların eşdeğer verimde olması nedeniyle ve artan nüfusu besleyebilmek için tarıma açılacak ormanların mevcudiyeti nedeniyle Batı insanı bireysel çözümlere başvurmuştur. Batılı birey sorunlarının çözümünü kendinden başka kimseye borçlu olmadığı için toprak üzerinde özel mülkiyet anlayışını geliştirmiştir. Oysa Doğu’da tarıma en elverişli topraklarla (suboyu ovaları) elverişsiz toprakların (bataklıklar, çöller, bozkırlar) birbirleriyle komşu olması Doğu’da toprağı çekişme konusu yapmıştır. Bu çelişki, Doğu toplumlarını bir yandan artan nüfus baskısına diğer yandan göçebe/yağmacı topluluklara karşı çözümler bulmaya yöneltmiştir. Bu sorunlar Doğu’da bireyin gücü ve yetenekleriyle çözülemeyecek kadar büyük ve ciddi sorunlar olduğu için devlet örgütlenmesi tarihte ilk kez Doğu’da ortaya çıkmıştır. Devlet örgütlenmesi, bir yandan tarıma elverişsiz toprakların tarıma açılması (bataklıkların kurutulması ve suni sulama tesislerinin inşası vb.) yoluyla artan nüfus sorununa çözüm sağlamış bir yandan da askeri güvenlik sorununu çözerek üretimin sürekliliğini garanti altına almıştır (Sezer, 1979 ve 1990) .

Doğuda güvenliği ve üretimin sürekliliğini sağlama gereksinimi asker/bekçi devletlerin doğmasına yol açmıştır. Asurlular, Persler, Selçuklular, Araplar ve nihayet Osmanlılar bu asker/bekçi devlet geleneğinin/misyonunun izcileridir. Bu devletlerin temel misyonu üretici Doğu toplumları lehine Doğu-Batı ilişkilerini denetlemek, bu ilişkiler üzerinde egemenlik kurmaktır. Türkler, Anadolu’ya yerleşmek suretiyle “kimliklerini değiştirmeden vatanlarını değiştirerek” Doğu-Batı ilişkilerine dâhil olmakla kalmamış, geliştirdikleri Osmanlılık siyasetiyle Yakın Doğu’da Doğu-Batı ilişkilerini denetleme rolünü 600 yıl başarıyla oynamışlardır (Sezer, 2006:135-150). Türklerin kurduğu “Osmanlı İmparatorluğu bu Yakın Doğu asker devletlerinin en son ve en mükemmel örneği[dir]” (Sezer, 2006:146).

Görüldüğü üzere Sezer, Doğu-Batı ayrışmasını kültürel terimlerle değil, maddi/tarihi temellerle açıklamaya çalışmaktadır. Onun bu çabası *tarihi determinizm* riski doğursa da Huntington'un açıklamalarındaki faşizan/emperyal boyutlardan irak olması bakımından kuramsal bir üstünlüğe sahip olduğu söylenebilir. Sezer'in açıklamaları en azından bir tartışma zemini yaratmaktadır. Oysa Huntington'un medeniyetler çatışması tezi kültürel farklılıklardan neşet eden çıkar farklılıklarını toplum ve tarih üstü olgular kabul ederek çatışmayı kadere dönüştürmektedir. Onun düşüncesinin bu karakteristiği Batı medeniyetinin ayırt edici özellikleri ve medeniyetler çatışmasının nedenlerine ilişkin tartışmalarında kendini açıkça belli etmektedir. Elbette Baykan Sezer görüleceği üzere Huntington'un tamamen karşısında yer alır.

6. Batı Medeniyetinin Kimliği ve “Üstünlüğü”

Huntington Batı medeniyetinin ayırt edici niteliklerinin modernleşmeyle birlikte değil modernleşme öncesinde şekillendiğini düşünür. Bu ayırt edici özellikleri Huntington (2005:106-108) şu maddelerde toplamaktadır:

- 1) *Klasik miras* (Yunan felsefesi ve rasyonalizmi, Roma hukuku, Latince ve Hıristiyanlık).
- 2) *Katoliklik ve Protestanlık* (“Batı Medeniyetinin tek ve en önemli özelliğidir”).
- 3) *Avrupa dilleri* (Batı, diğer medeniyetlerden dillerinin çokluğuyla ayrılmaktadır).
- 4) *Dini ve dünyevi otoritelerin birbirlerinden ayrılması* (bu ayrışma “Batı’da özgürlüğün gelişmesine büyük katkıda bulunmuştu”).
- 5) *Hukuk Devleti* (Romalılarından miras kalmıştır)
- 6) *Sosyal pluralizm* (“kan bağına, evlilik bağına dayanmayan farklı özerk grupların varlığı ve yükselmesi”)
- 7) *Temsili heyetler*.
- 8) *Bireycilik*.

Huntington bu niteliklerin belirli miktarlarda belli dönemlerde başka topluluklarda da bulunabileceğini, Batının bizzat kendisinin de bu niteliklerden zaman zaman uzaklaşmış olabileceğini kabul ve ikrar eder. Ona göre, “tek tek ele alındıklarında bu etkenlerden hiçbirisi Batı’ya özgü değildir. Bunların birleşimi Batı’ya ayırt edici niteliğini veren özelliktir” (Huntington, 2005:108). Daha çarpıcı olan ise Huntington’un bu niteliklerin “Batının kendisini ve Dünyayı modernleştirmede lider olmasını sağlayan faktörler” olduğunu ileri sürmesidir (Huntington, 2005: 108). Demek ki Huntington, Batının modernleşmedeki öncü rolünü, diğer bir deyişle Batı’nın “üstünlüğünü”, Batının kendi özüne ve iç dinamiklerine borçlu olduğunu düşünmektedir. Nitekim Huntington Batı’nın tüm Batı-dışı toplumlar üzerinde egemenlik kurmasını da yine kendi öz kültürel ve teknolojik gelişmeleriyle izah etmeye çalışmaktadır. Buna göre, “[Batı’nın 19. ve 20. Yüzyılda elde ettiği Dünya egemenliğine ilişkin] bu eşsiz ve çarpıcı gelişmenin nedenleri, Batı’nın sosyal yapısı ve sınıf ilişkilerini, ticaretin ve kentlerin yükselmesini, Batı toplumlarında iktidarın görece bir biçimde monarklar, asiller, laik ve dinsel otoriteler arasında dağılmasını, Batı toplumlarında ulusal bilincin ortaya çıkmasını, devlette bürokrasinin gelişmesini içermektedir. Ancak Batı’nın yayılmasının ilk ve yakın kaynağı teknoloji idi” (Huntington, 2005:93).

Huntington'un bu görüşleri aslında hiç de yeni ve özgün değildir. Sosyoloji de dâhil olmak üzere Batı düşünce tarihi, değer yüklü bu görüşleri değişik versiyonlarıyla uzunca bir zamandan beri dillendirmektedir. Bu nedenle Baykan Sezer Huntington'un medeniyetler çatışması tezi yayınlanmadan çok önceleri (1970'li yıllarda) bütün bu görüşleri kendi çalışmalarında tartışmış ve hemen hepsine farklı açıklamalar getirmiştir. Sezer'in Batı kimliğine ilişkin bu savlara karşı geliştirdiği tüm alternatif yaklaşımları tartışmak ayrı bir incelemenin konusu olacak kadar ayrıntılı ve sofistikedir. Bu nedenle bunlardan sadece iki tanesine kısaca değinmek yeterli olacaktır.

İlk olarak, Batıya özgü olduğu öne sürülen laiklik konusunda Sezer etraflıca durmaktadır. Laiklik, Batı'nın özsel bir erdemi ya da akıl ve mantığın evrensel kuralları gereği değil, "belli tarihi koşulların sonucu ortaya çıkmış bir toplumsal olaydır" (Sezer 1991:217). Öncelikle, Batı'daki hâkim din (Hıristiyanlık), Batının kendi içinde doğmuş bir din değil, dışarıdan ithal ettiği bir dindir. Batı, Dünya egemenliğini kurunca artık bu dinle ilişkisini gevşetmiş ve laikliği doğurmuştur. Ancak, kendi içinde laikliği geliştiren Batı, sömürgelerinde yerli halkları Hıristiyanlaştırma çabalarından hiç geri kalmamıştır. Bu alanda ciddi muhalefetle karşılaştığı toplumlarda da sosyalizm aracılığıyla onları dinlerinden uzaklaştırmaya (laikleştirmeye) çalışmıştır. (Sezer, 1991: 218-220). Ona göre, gerçekte "ne İslamiyet'in ne de Hıristiyanlığın özünde laiklik yoktur... Hıristiyanlık bu dünya işleriyle İslamiyet'ten fazla ilgilidir. Tanrı Hıristiyanlıkta bizzat kendisi yeryüzüne incek kadar insanoğlunun işleriyle ilgilidir. Laiklik şu ya da bu dinin özünde olmaktan çok siyasi gelişmelerin bir sonucudur. Din, toplumların değerlendirilmesi ve toplum bilinci olarak da karşımıza çıkınca Batı, Doğu'nun kimliğini belirleyebilmesini engellemek için laikliği ortaya çıkaracaktır" (Sezer, 1991:221-22). Sezer ayrıca Doğu'nun mistisizm ve dinle özdeşleştirilmesi ve Osmanlı Devletinin teokrasiyle tanımlanması eğilimlerini de gerçekçi bulmaz.

İkinci olarak, teknolojik yenilikler ve sanayileşme hususuna da Sezer başka bir açıdan bakmaktadır. Her şeyden önce, "endüstri çok eski çağlardan bu yana Batı tarihinde olduğu gibi Doğu uygarlıklarında da rastlanılan bir olaydır" (Sezer, 2006: 86) ama Batı'nın sömürgeci varlığı ve taktikleri yakın bir zamana kadar Doğu'nun endüstriyel gelişmesine engeller oluşturmuştur. Ayrıca, Sezer'e göre endüstri bir neden değil, bir sonuçtur. Yakın çağda Batının dünyada kurmuş olduğu egemenlik ilişkilerinin bir sonucudur. "Batı endüstri devriminden bu yana yeryüzünde büyük bir güç sahibidir. Ancak bu güç hiçbir zaman yalnızca kendi emek ve çabasının ürünü değildir. Bu nedenle kendisine büyük olanaklar kazandıran pazar yasalarını kutsallaştırmıştır" (Sezer, 2006:103). Dolayısıyla Sezer'e (1994 ve 1997) göre, çağdaş Batı refah ve zenginliğinin arkasında endüstri ve teknoloji devrimleri yatmamaktadır. Aksine, Batı ürettiği ürünleri satabileceği pazarlar bulabildiği ölçüde endüstri ve teknoloji devrimini sürdürebilmiştir. Batı yarattığı bu pazar ekonomisi sistemiyle Doğu toplumlarını Batı'ya boyun eğmeye zorlamıştır.

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşıldığı üzere Baykan Sezer, Huntingtonun aksine, Batıya atfedilen kimlik unsurlarının Batı'nın kendi öz karakteri ya da becerileriyle ilişkilendirilmesini doğru bulmamakta, bunun yerine Batıya özgü olduğu ileri sürülen tüm

kimlik unsurlarının ancak tarihsel gelişmeler ve toplumlar arası ilişkiler içinde anlamlarını bulabileceğini düşünmektedir.

7. Medeniyetler Çatışmasının Neden ve Nitelikleri

Medeniyetler niçin çatışma içindedir? Çatışma, medeniyetler arası ilişkilerde kaçınılmaz bir olgu mudur? Şimdiye kadarki çözümlenmeler Huntington ve Sezer'in bu sorulara ne tür yanıtlar vereceklerinin işaretlerine haizdir. Açıkça ifade etmek gerekirse, Huntington ve Sezer bu sorulara birbirlerinden tamamen farklı yanıtlar vermektedirler. Şöyle ki;

Huntington, net bir şekilde çatışmanın kaynağı olarak medeniyetlerin farklı kültürel özlere sahip olmasını gösterir. Nitekim Huntington (2005:76) “bu yeni dünyada en kapsamlı, önemli ve tehlikeli çatışmalar sosyal sınıflar, yoksullar ve zenginler veya diğer ekonomik terimlerle tanımlanmış gruplar arasında olmayacaktır, aksine farklı kültürel varlıklara ait halklar arasında olacaktır” tespitini yaptıktan sonra “kültürel ortaklıklar ve farklılıklar devletlerin ilişkilerini, düşmanlıklarını ve çıkarlarını şekillendirir. Dünyadaki en önemli ülkeler ağırlıklı olarak farklı medeniyetlerden gelirler” (2005:77) diyerek toplumlar arası çatışmalarda kültüre temel belirleyici rol yüklediğini açıkça göstermektedir. Huntington, toplumlar arası çatışmaları siyasal ve ekonomik gelişme farklılıklarının yarattığı yönündeki antitezin önünü kesmek için bu farklılıkların da kaynağının kültürel farklılıklar olduğunu ileri sürer. Nitekim, Huntington (2005: 76) “medeniyetler arasındaki başlıca siyasal ve ekonomik gelişme farklılıklarının kökleri de açıkça onların farklı kültürlerinde yatmaktadır. Doğu Asyalı toplumların istikrarlı demokratik siyasal sistemlere ulaşmada yaşadıkları zorlukların kaynağı da Doğu Asya'nın ekonomik başarısının kaynağı da Doğu Asya kültürüdür. İslam Dünyasının büyük kısmında demokrasinin doğuşundaki başarısızlığı da büyük ölçüde İslam kültürü açıklar. Doğu Avrupa'nın ve önceki Sovyetler Birliği'nin komünizm sonrası toplumlarındaki gelişmeler de onların medeniyet kimliklerince belirlenmiştir” derken de bu görüşünü dile getirmektedir.

Buna karşılık Baykan Sezer, Huntington'da örneğini bulan bu tür kültürel determinist/özcü savları saçma bulur. Bu savlar, ona göre saçma olduğu kadar anlamlıdır da. Ona göre, işin özüne inebilmek için tarihe başvurmak zorunludur. Medeniyetler arası çatışmanın nedenleri ve kaynaklarını anlamak ancak tarihsel çözümlenmelerle mümkündür. Ancak Batı, konuyu tarihte sorgulamak yerine kültürel farklılaşmalarda sorgulamayı yeğlemektedir çünkü onun işine gelen budur. Bu aslında bir çeşit kaçak güreştir. Batı, sürekli kültürel farklılıkları gündemde tutarak kendi üstünlüğüne açıklama getirme çabasıdır ama “Batı'nın, Doğu'nun kendisinden farklı olduğunu ileri sürmesinin birinci ve başlıca nedeni Doğu'yu sömürüşünü haklı göstermek tasası ve çabasıdır. Böylece sömürgeciliğinden hiçbir utanma ya da tedirginlik duymasına gerek kalmayacaktır. Batı tarafından bu farklılık ayrıca sömürgeci olarak gireceği ülkelerde kendisine yöneticilik ve bu başka tür toplumları uygarlaştırma görevini yükleyen bir farklılık olarak tanımlanacaktır. Başka deyişle bu kendisine bir üstünlük kazandıran bir farklılıktır” (Sezer 2006: 56).

Sezer'e göre medeniyetler arası çatışmanın gerçek nedenlerini ve kaynaklarını tespit etmek için tarih araştırmalarına başvurmak zorunludur. Bu yapıldığı takdirde, Sezer'e göre kültürel

farklılaşma yerine Doğu ve Batı arasındaki çıkar çatışmaları ve bu çatışmaların yarattığı farklı kimlik ve kültürler olgusuyla karşılaşılacaktır. Sezer (2000:125) bunu şöyle dile getirmektedir. “Doğu-Batı İlişkilerinde Doğu’nun ve Batı’nın kendi açılarından belli çıkarları, belli amaçları vardır. Bu nedenle aralarındaki çelişki ve çatışma *maddi ve tarihi* bir temele dayanmaktadır” (italikler eklenmiştir).

Görüldüğü üzere Sezer de Huntington gibi Batı ve Batı-dışı –özellikle Doğu – uygarlıkları arasında bir çelişki ve çatışma olduğu fikrindedir ama ondan farklı olarak bu çelişki ve çatışmaların kaynağını tarihi ve maddi temellerle açıklamayı daha doğru ve isabetli bulmaktadır. Bununla beraber, Huntington medeniyetler arası çatışmayı *kaçınılmaz* olarak görürken Baykan Sezer için bu kaçınılmaz değildir. Medeniyetler arasında her ne kadar çıkar çatışmaları olsa da Sezer bu çatışmaların *medeniyetler arası işbirliği* şeklini de alabileceğini kabul eder. Nitekim, ona göre bugünkü sorun Batı’nın buna yanaşmak istememesidir. Batı, elde etmiş bulunduğu Dünya egemenliğini koruyabilmek için tüm toplumları ve toplumsal güçleri denetlemek istemekte ve “kendi isteği dışında görülecek gelişmelerden ürkmektedir”. Sezer’e göre bugünkü medeniyetler arası çatışmanın kaynağı işte burada yatmaktadır: “Batı’nın bu güçlere *Doğu-Batı işbirliği içinde değil de tek başına egemen olmak istemesi* söz konusu çelişkilere yol açmaktadır” (Sezer 2006: 96; italikler eklenmiştir). Oysa, Dünya egemenliği Batı’nın eline geçmeden önceleri, yani bu egemenlik Doğu medeniyetinde olduğu dönemlerde Doğu, iki medeniyet arasında *işbirliğine* dayalı ilişkiler geliştirme becerisini göstermiştir. Doğu medeniyeti, yaratıcı yetenekleriyle sadece kendi sorunlarına çözüm bulmakla kalmamış, çevresindeki göçebe toplumlar ve bu arada Batı için de fırsatlar ve işbirliği olanakları sunmuştur (Sezer, 1979). Medeniyetler arası işbirliği geçmiş tarihsel dönemlerde mümkün olduğuna göre gelecekte de mümkün olabilir ancak bunun için modern sömürgeci yöntemlerle Dünya egemenliğini sürdürmeye çalışan Batı’ya karşı Doğu’nun direncine ve özellikle Türkiye öncülüğünde bir liderliğe gereksinim vardır.

9. Sonuç

Düşünceleri incelenen iki düşünürün medeniyetler arası çatışma (MAÇ) kavramına yaklaşımlarındaki benzerlik ve farklılıklar Şekil-1’deki gibi özetlenebilir.

Buna göre, Huntington ve Sezer’in iki temel ortak düşünceyi paylaştıkları söylenebilir. Birincisi, insanlık tarihi medeniyetler tarihidir ve medeniyetler birbirleriyle çatışma içindedirler. İkincisi ise, Batı medeniyetine en büyük *tehdit* (Huntington) ya da *direnç* (Sezer) kaynağının *İslam ve Çin medeniyetleri* (Huntington), diğer bir deyişle *Doğu* (Sezer) olduğudur.

Ancak bu iki ortak görüşün dışında Huntington ve Sezer birbirlerine tamamen zıt şeyler söylemektedirler. Öncelikle, Huntington’a göre MAÇ, toplumlar arası ilişkilerde belirleyici bir unsur olarak tarihte yeni bir olgu olarak belirirken Sezer’e göre bu hiç de yeni bir olgu değildir, aksine tarih-öncesi dönemlerden günümüze kadar (hatta gelecekte de) tarihi gelişmeyi belirleyen en önemli faktördür.

İkinci olarak, Huntington birbiriyle çatışma halinde 7 ya da 8 medeniyetin varlığına işaret ederken Sezer çatışmanın temelde iki ana medeniyet (Doğu ve Batı) arasında gerçekleşmekte olduğunu vurgular.

Üçüncü olarak, Huntington MAÇ'ın kaynağının kültürel farklılıklar olduğunu düşünür ve kültürel determinist bir pozisyon alırken Sezer MAÇ'ın kaynağının maddi ve tarihi temellere dayandığını göstermeye çalışır.

Şekil 1: Huntington ve Sezer'e göre MAÇ (Medeniyetler Arası Çatışma)

HUNTINGTON'A GÖRE MAÇ	SEZER'E GÖRE MAÇ
İnsanlık tarihi medeniyetler tarihidir. Medeniyetler birbirleriyle çatışma içindedir.	İnsanlık tarihi medeniyetler tarihidir. Medeniyetler birbirleriyle çatışma içindedir.
MAÇ'ın belirleyici unsur olması tarihte yeni bir olgudur.	MAÇ, tarihin her döneminde etkin ve belirleyici bir olgudur.
MAÇ, 7 veya 8 medeniyet arasında vuku bulmaktadır.	MAÇ, iki temel medeniyet (Doğu ve Batı) arasında baskın olgudur.
MAÇ'ın kaynağı kültürel farklılıklardır.	MAÇ, maddi ve tarihsel temellere dayanır.
MAÇ, kaçınılmaz bir olgudur.	MAÇ, kaçınılmaz değildir; medeniyetler işbirliği temelinde de birbirleriyle ilişki geliştirebilirler.
Batı medeniyeti üstünlüğünü kendi öz kimlik ve yeteneklerine borçludur.	Batı medeniyeti üstünlüğünden söz edilemez çünkü Batı başarılarının arkasında kendi emeği ve çözümleri değil, tarihsel/toplumlararası ilişkiler ve kolonyalist tutumları vardır.
Batı medeniyetinin üstünlüğü daimidir.	Batı medeniyetinin üstünlüğü geçicidir.
Batılılaşmak ve çağdaşlaşmak farklı şeylerdir. Batılılaşmadan çağdaşlaşmak mümkün ve arzu edilir bir şeydir.	Batılılaşmak, kalkınmak, çağdaşlaşmak vb. kavramların hepsi soyut ve tarihsiz kavramlar olup Batı egemenliğine hizmet etmektedirler.
Batı medeniyeti için en büyük <i>tehdit</i> İslam ve Çin medeniyetlerinden gelecektir.	Batı medeniyetine karşı en büyük <i>direnç</i> Doğu'dan gelecektir.

Dördüncü olarak, kültürel farklılıklar çok köklü ve kalıcı oldukları için Huntington'a göre MAÇ kaçınılmazdır. Buna karşılık Sezer, tarihte birçok dönemde taraflar arasında şiddete dayalı gelişimler göstermiş olsa da MAÇ'ın kaçınılmazlığı fikrini kabul etmez. O, Doğu medeniyetinin birçok örneğini sunduğu üzere *medeniyetler arasında işbirliğine dayalı ilişkilerin* de mümkün olduğunu/olabileceğini ancak Batı'nın Dünya egemenliğini elinden kaçırmaya kaygısıyla buna yanaşmadığını dile getirir.

Beşinci olarak, Huntington Batı medeniyetinin bugün belli tehditlerle karşı karşıya olsa ve gücü geçmişe rağmen biraz zayıflamış olsa bile Batı'nın gücü ve üstünlüğü konusunda kuşku duymaz ve bu üstünlüğün daimi olduğunu düşünür. Sezer ise, Batı'nın gücünün geçici olduğunu düşünür ve Batı'nın üstünlüğü fikrini şiddetle reddeder çünkü, ona göre, Batı'nın

başarılarının arkasında onun kendi kimliği, emeği ve çözümleri değil, sömürgeci tutum ve çabaları yatmaktadır.

Son olarak, Huntington Batılılaşma ve çağdaşlaşmanın farklı şeyler olduğunu, Batılılaşmadan çağdaşlaşmanın mümkün ve arzu edilir bir şey olduğunu, Batılılaşarak çağdaşlaşma modelinin (Kemalizm) başarısız bir model olduğunu ileri sürerken Sezer, Batılılaşma, kalkınma, çağdaşlaşma gibi kavramların Batı tarafından üretilen soyut ve tarihsiz kavramlar olduğunu ve Batı çıkarlarına hizmet ettiklerini düşünür. Huntington, Batılılaşmadan çağdaşlaşma modelini gerçekçi ve takdire şayan bulmakla birlikte medeniyet ve kültür farklılıklarının küresel siyaseti belirleyen temel faktör olma özelliğini mütemadiyen vurgulamakta ve kendi çıkarlarını koruyabilmesi için ortak kültürel paydalar temelinde Batı medeniyetini Latin Amerikan ve Ortodoks medeniyetleriyle ittifaka teşvik etmektedir. Sezer ise, toplumların gücünü çağdaşlaşmadaki başarılarına göre değil, Dünya siyasetinde oynadıkları ve oynayabilecekleri role/misyona göre değerlendirir ve kendi toplumunu ve devletini bu role/misyona sahip çıkmaya davet eder.

Sonuç olarak denilebilir ki Huntington ve Sezer'in MAC'a yaklaşımları yüzeysel bir benzerlik gösterse de aslında köklü biçimde birbirlerinden farklıdırlar. Bu farklılığı tespit önemlidir ancak söz konusu iki yaklaşım kuramsal tutarlılık ve güçleri bakımından da bir değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Öncelikle belirtilmesi gereklidir ki Sezer'in konuyla ilgili çalışmaları Huntington'dan çok daha eski bir geçmişe sahiptir. Huntington meşhur makalesini 1993'de yayımlarken Sezer konuya ilişkin görüş ve eserlerinin birçoğunu 1970'li (hatta 1960'lı) yıllarda oluşturmuş durumdaydı. Öte yandan Huntington'un Sezer'in eserlerini okumuş olma ihtimali de düşük görünmektedir. Dolayısıyla, muhtemelen, iki düşünür birbirlerinden habersiz olarak⁶ kendi düşünce çizgileri üzerinde konuya ilişkin görüşlerini geliştirmiş bulunmaktadır.

İkinci olarak, Huntington'un tezi yarattığı tüm ilgi ve tepkilere rağmen gerçekte yeni ve özgün bir tez olma özelliklerine sahip görünmemektedir. Batı düşünce geleneğindeki oryantalist ve modernist söylemler Huntington'un savlarının birçoğunu ondan önce tekrar ede gelmektedir zaten. Huntington'un tezini ilginç yapan belki onun üslubunun çarpıcılığı ve doğrudanlığıdır. Dünyadaki siyasal gelişmeler ve siyasal konjektür de onun tezine ilgiyi arttıran bir başka önemli unsurdur.

Baykan Sezer'in Doğu-Batı ayrışması tezi de birçok yazara çok şey borçludur. Sezer'in kendisi de bunu açıkça dile getirmektedir. Sezer'i sadece Türkiye'de değil çok tanınmasa da Dünya çapında önemli bir düşünür kılan husus, onun akademide marjinal kalma riskine rağmen Doğu-Batı ayrışması tezini 30 yılı aşkın bir süre ısrarla, inatla ve tutarlılıkla savunmuş ve geliştirmiş olması ve yeni siyasal gelişmeler karşısında sürekli test ederek ilerletmiş olmasıdır.

---

⁶ Elbette Sezer, Huntington'un makalesini ve kitabını yayınlanmalarını takiben okumuştur. Ancak bu okumaların Sezer'in daha 70'li yıllarda geliştirmiş olduğu düşünceleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Huntington, Sezer için Batı düşünce dünyasının bilinen genel eğilimlerinin tipik bir örneğidir.

Öte yandan ele alınan iki düşünürün MAÇ yaklaşımları iç tutarlılıkları ve açıklayıcılık güçleri bakımından da eşit değerde değildir. Huntington farklı medeniyetlerin neden ve nasıl farklı kültürlerle sahip olduklarına yeterli bir açıklama getirmediği gibi medeniyetler arası çatışmaların neden geçmişte de bugün olduğu gibi en önemli çatışma alanı olmadığına da açıklık getirmemektedir. Ayrıca Huntington, bugün yaşayan 7 ya da 8 medeniyet içinde Batı medeniyeti ile İslam ve Çin (sinik) medeniyetleri arasındaki çatışmayı tartışırken İslam ve Çin medeniyetlerinin Batı dışında diğer medeniyetlerle olan kültürel farklılıklarını göz ardı etmektedir. Huntington, İslam ve Çin medeniyetleri Batı medeniyetiyle çatışma durumundayken örneğin neden Ortodoks ve Latin Amerikan medeniyetleriyle çatışma durumunda olmadığını tartışma gereği bile duymamaktadır. Öte yandan Huntington'un Batı medeniyetinde birlikte mevcudiyetinden söz ettiği 8 kimlik unsuru hususunda bizzat Batı içinde gerçekten bir birliktelik ve konsensus olduğu da çok su götürür bir savdır. Bütün bu noktaların Huntington'u kendi içinde çelişkiye soktuğu açıktır. Dolayısıyla, Huntington'un, Batı'nın İslam ve Çin medeniyetleriyle savaşını meşrulaştırmak için yapay bir çaba içinde olduğu kolayca sezilenebilmektedir.

Baykan Sezer'in çözümlenmeleri ise Huntington'un kilerle karşılaştırılamayacak derecede realist ve bir o kadar da hümanist bir karakter taşımaktadır. Sezer, çatışmanın maddi temellerini açıklamakta ama çatışmayı kader olarak görmemektedir. Aksine Sezer, medeniyetler arasında işbirliği olanaklarına yaptığı vurguyla Batı'ya da Doğu'ya da alternatif bir ilişki biçimi sunmaktadır. Dolayısıyla, Sezer'in yaklaşımını daha verimli kılan bir başka husus, onun tek yönlü değil çift yönlü (hem Doğu'yu hem Batı'yı açıklayıcı) çözümlenmeler yapma becerisidir.

Sezer'in yaklaşımı spesifik olarak Türk toplumu (ve Doğu) açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu yaklaşım, Batı karşısında ezilmiş bir bilinç ve eylemlilik halinden kurtulmayı öngörmekte, yeni bir bilinç ve eylem programı sunmaktadır. Bu bilinç ve eylem programı kuşkusuz Türk sosyolojisi tarafından etraflıca tartışılmayı hak etmektedir.

Referanslar

Barthold, Wilhelm (1975). *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*. Haz. Kazım Yaşar Koprıman ve Afşar İsmail Aka. Kültür Bakanlığı.

Childe, Gordon (1974). *Tarihte Neler Oldu*. Çev. Alaeddin Şenel ve Mete Tunçay. Odak Yayınevi.

Heyd, W. (1975) *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Çev. Enver Ziya Karal. Türk Tarih Kurumu.

Huntington, Samuel P., (1993). "The Clash of Civilizations?", *Foreign Affairs* , 72:3 (Summer 1993): 21-49.

----- (2005). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Touchstone, New York. (E-kitap versiyonu. Generated by ABC Amber LIT Converter, <http://www.processtext.com/abclit.html>).

Lybyer, A. Howe (1987). *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğunun Yönetimi*. Çev. Seçkin Cılızoğlu. Süre. Yay. İstanbul

Rubenstein, Richard E.; Crocker, Jarle (1994) "Challenging Huntington. (Samuel Huntington's theory of competing civilizations)" *Foreign Policy* Fall 1994 n96 p113(16)

Sezer, Baykan (1979). *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul

----- (1979b). "Şehname Üzerine," *Asya Boyu Su Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları* (ek) s. 121-68.

----- (1981). *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*. İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul

----- (1985). *Sosyolojinin Ana Başlıkları*. İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul

----- (1989). "Türk Sosyologları Ve Eserleri 1," *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi- 1. Sayı, 1-96.

----- (1990). *Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı*. İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul

----- (1991). "Türk Sosyolojisinin Tarihle İlişkileri," *Tarih ve Sosyoloji Semineri Bildirileri*, İ.Ü.E.F. Basımevi, İstanbul, 1-8.

----- (1991b). "Türk Sosyolojisinin Önündeki Sorunlar," *75. Yılında Türkiyede Sosyoloji*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

----- (1991c). "Batı Sosyolojisinin Doğu Toplamlarına Yaklaşımı," *75. Yılında Türkiyede Sosyoloji*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

----- (1994). "Amerika'nın Bulunuşu ve Endüstri Devrimi", *500. Yılında Amerika*, Yay. Haz. Recep Ertürk ve Hayati Tüfekçioğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.

----- (1997). *Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

----- (1998). "Doğu-Batı Ayırımı", *Doğu Batı*, Sayı 2.

----- (2000). "Türkiye Sosyolojisi Seminer Notları 1, 1972-1982," *Osmanlılık-Türkiye Sosyolojisi I, Eyüp Kemerlioğlu'nun Anısına Armağan*, Berdan Matbaası, İstanbul, 75-248.

----- (2006). *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*. Kızılelma Yay, İstanbul. (Kitabın yazılışı 1979 yılında tamamlanmıştır).

Sezer, Baykan ve diğerleri (1999). “Tarih ve Sosyoloji” *Sosyoloji Yıllığı 4*. Çantay Kitabevi. İstanbul.

Sezer ve diğerleri (2000b). *Osmanlılık-Türkiye Sosyolojisi 1, Eyüp Kemerlioğlu'nun Anısına Armağan*. Berdan Matbaası, İstanbul.

Sezer ve diğerleri (2001). *XIX. YÜZYIL, Türkiye Sosyolojisi 2*, Kardeşler Matbaası, İstanbul

Sezer ve diğerleri (2002). *XX. YÜZYIL, Türkiye Sosyolojisi 3*, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul

Yılmaz, Murat (Der.) (2005). *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yay. Ankara.